

Miroslav Dolenc Dravski

27. veljače 1937., Novo Virje - 24. srpnja 1995. Zagreb

PJESNIK U GODIŠNJIM DOBIMA

KNJIŽEVNIM TRAGOM MIROSLAVA DOLENCA-DRAVSKOG

1. PROLJEĆE: NEKI SASVIM MALI ZABRTVLJENI SVEMIR ...

*P*olazimo tragom pjesnika Miroslava Dolenca-Dravskog u pravcu rodnoga mu Novoga Virja u proljeće, kad priroda postaje zona bujanja, šikljanja, rasprostiranja, svekolike vegetalne obijesti. Posvuda se oglašava pobjeda zelenila: zeleni je val livade potopio maslačkeve lampaše, kiselice s obješenom bradavičastom ćubom kao u purana, ljubičastu lucerku i žute tankovrate ljutiće, ivančice, zvončice i netom procvatilo ivanjsko cvijeće nalik kukuruznoj krupici. Samo grahorica se ne da horizontalnom valu, već vitla uvis, navlači je nevidljiva struna, žica s apolonijske lire.

Po livadama se kočice hrastovi samci, "soliteri", visoki, razvijeni. U njihovoj je sjeni nemoguće rasti. Na cesti pregažena zmija, čija je spljoštena košuljica nalik na štavljenu urođeničku prst. Vladarica močvare, riječna vijugavica, svijena kao opruga u satnom mehanizmu: ona pokazuje vrijeme praskozorja čovječanstva, još bez povijesti, bez apokaliptičnog ubrzanja. Mislim na predjutarje ratarske civilizacije, na doba kad još nije izmišljen drveni piljak ni utisnuta rupa u zemlji, stan za sjemenku. Pjesnik bi rekao: "Svatko u svom srcu vuče / koru vrbe, svežanj hmelja / sjenokošu punu želja - / neko svoje sretno jučer."

To je tipični uzorak Dolencčeva načina mišljenja. Bio je, općenito, obuzet fenomenom prolaznosti. Osamljen u prirodi, zapažao bi njene očaravajuće detalje, no bivajući potpuno svjestan naše udaljenosti od izvora, nevažnosti pojedinca i njegova postojanja u vječitoj vrtnji jer: "Što obujmiš njuhom, sluhom, čežnjom, očima / niti gdje počinje, niti se dočima". I dok u okolišu sve ima svoje mjesto, dužnost, svrhu i nakanu, čovjek je sam po sebi "neki sasvim mali zabrtvljeni svemir". U njemu valja tek osloboditi struje i energije, osposobiti ga za živahniji protok, točniju sintaksu, smionija proniknuća. Dolenca muči t j e s k o b a v r e m e n a pa premda naizgled samo skita i pripovijeda, naširoko raspreda a nakratko bilježi, on sve radi s osjećajem da će nešto važno i dragocjeno ostati nepriopćeno, a on pak da neće stići obnoviti se poput vrbine kore, ni smolom zatvoriti oguljotine kao ranjena topola.

Život će mu, uvjeren je, iscuriti kroz prste poput kukuruzna mliva, potrošen na kruhoborne trice i zadaće, i sav nekako sklepan od polujestive materije, nedostatne za stvaranje velike literature. Otuda, možda, i osjećaj n a t i s k a n o s t i u svim njegovim pjesmama, to preobilje građe, viskozitet slika, podstanarstvo metafora koje se otimaju za isti semantički prostor i kao kakvi razdražljivi obadi "vuste se, draže, vžigajo", ali doista i "upiknu" neku sjajnu poantu ili stvore u čitatelja osjećaj rasipničke mašte koja ne mari za prosipanja preko rubova i pokoji nenadani stilski "pritrošak". Dolenc djeluje poput proljetna sijača: baca obilato, širokom gestom, do dva puta po istom slogu, nadajući se javno i tajno bogatu urodu.

2. LJETO: ŠENICA ŠEPČE, ŠLAVRA, MILNO ŠLABEKUJE

Ljeti, po vrelini od koje zemlja titra, po asfaltu na šumskoj prosjeci proliju se plavičaste uljne mrlje, a put do Novoga Virja oduži se i na dvije pješačke ure. Donedavna još, čulo se kako "šenica šepče, šlavra, milno šlabekuje", a sada samo trava šušlja, puna vodopije i zečine, i crna se roda digne poput duha pa poleti put šume, dok njena bijela susjeda zamišljeno gazi kroz rakit, privučena mirisom truljikave rese u jezeru. Ta žitna mantra, miris žitarica, osjećaj zrnja na dlanu iz orunjena klasa, mora da pjesniku nedostaju i preko granica vremena. Ako naime, prestaju naše boli i pritisci u anesteziji neživota, lišava li nas smrt i najdubljih zemaljskih užitaka, najsnažnijih upisa u svijesti? Koliko li je Miroslav Dolenc-Dravski žudio za bogatstvom žita usred one mandeljštamske "bijede raskošne i oskudica općih"? Koliko mu je značila u vizuri prisilno izmaknuta zavičaja?

U gradskoj zagrebačkoj čami on je pšenici izmislio "zelenu šubaru", tepao joj da "žveni kak cinkuš" i "švasti na vetru kak pocuknjenka" i, po pretpostavljenom obilju u koje nije bilo dopušteno sumnjati, nazvao je Podravinu "okrajcom Raja", ne dvojeći da su "Drava šumeča i zemlja dišeča" ocrtale zemljovid zaboravljene Arkadije, u zaustavljenu vremenu. Zapravo, ne radi se tu o vjeri u nerazvitak, već o plemenitoj idealizaciji sklada gdje je duši moguće naći okrepju i samopoštovanje, moralnu ravnotežu, mir, dok bi se, naprotiv, pjesnik u gradskom grotlu "udavio od crnila i disharmonije". U to doba potuca se on od adrese do adrese, tražeći kakav jeftin "prisobak" za sebe i svoje knjige, i premda prihvaća baš sve ponuđene poslove, ništa od toga nije dovoljno za pristojan građanski život. S posprdnosti i ogorčenjem govori kako je "Zagreb jedan pljesnivi perzijaner pun moljaca" pa je subotnje drndanje u putničkom vlaku do Đurđevca ravno podvigu, pustolovini i pokretu oslobođenja!

Naravno, Dolenceva je slika izrazito crno-bijela i ne uključuje psihološke valere. Dodajmo da i čežnja čini svoje! Zna on da su "stezam od mehnja mustači narasli", a oko napuštenih domova "nit je čuti smeħa, nit čuti je plača, / a mesto brušpana koprive se prče, / šlajeri od trnja i žogota drača", pa ipak, vratilo bi se u to zakorovljeno carstvo da ga ne izjeda stid zbog neuspjeha, fatalistički osjećaj predodređenosti na gubitništvo. No, kome bi se, pravo govoreći, osim okorjelu zavičajniku, nepropusnom na svako pomodno "eupejstvo", mogla svidjeti neka stara kuća na Trepčama ili Hrvatskoj Gredi, sva zelena od lišaja, puna propuha i utvara, obećana uništenju?

Ključ ove naklonosti drži djetinjstvo i u njemu vječnogoreća, neugasiva "Ivanjska iskrica" koja "kmico z repom reže / do oblaka seže". Sve svoje teme, sva treperenja, mucave dragosti i zanosna kliktanja, pronasao je i pohranio naš novovirovski k o n a č a r u to bosonogo vrijeme prije dugih hlačnica, kad su se zlatopisom pisala obećanja i svi se grijesi mogli otkupiti s tri Zdravomarije.

Polu stoljeća kasnije, privrženost svijetu "dragih patuljaka" donijet će mu reputaciju uglednog pjesnika za djecu, iako je težište njegove poetike pripadalo kajkavskom izrazu, na kome je pisao "pjesme iskustva", namijenjene zreloj literarnoj publici.

3. JESEN: BEZ PRIVOLE TVOJE ŽAR LJETA SE TRNE

Jesen se obznanjuje teškim, sumpornim mirisom močvare, zviždukom vjetra iznad prorijeđene, polegle trave, pricama nazrnanim na telegrafskoj žici iznad suhih kukuružišta. Pod topolom se otkriva kostur proljetos nastrijeljena srndaća, očišćen do krečne bjeline. Na preoranu strništu, nalik kakvoj najavi čudesa, zaiskri grmić rimske kamilice, a zviždovka u kljunu stišće leptira čije je kalendarsko vrijeme također iscurilo. Čini se da Drava zaista sa sobom "zavežljaj mulja nosi", a Podravina da je "puna humusnih boba,

hranjiva, rumena zrnja". Uzdiže se kult grozda, jedrine i bogatstva i samo bi nepopravljivi turobnik mogao ustvrditi: "Ja svetlo sem sejao, a znikel je mrak. / Se senje mlade so zdehnole, zvrogle - / Štrifom je žoči natočen dupljak!".

Čini se da Dolenc uvijek snažno osjeća tu napetost, dvostruko silnice jeseni: davanje i rasipanje bogatstva s jedne strane, a urušavanje i propadanje s druge. Stoga mu je ton elegičan, pun neveselih slutnji, kao da se raskošnoj i pomamnoj jesenjoj ugođajnosti opire namjernim navlačenjem sivila i prljavštine po rasplamtjeloj fresci: "Ja ti imam puno blata v duši / Puno se je blata zalepilo na me". Lako je zamisliti kako sjedi, odrvenio od pozornosti, na trošnoj trepi i motri mutne dravske struje, sluša njen hipnotički huk, dok u matici plutaju gorostasna debla, granati panjevi i otkinuti pleter s nečije ograde gdje se još jutros sušila točkasta dječja košuljica i cijedio prevrnuti čup za mlijeko, prevučen zelenom glazurom. Rijeka je mahnjita, samoživa, neukrotiva, atavistička: otima se matrici, razdire obale, guta usjeve, pretače se u rukavce, bahato prodire u podrume. Ima sve što bi čovjek poželio, a čini i ono što se on ne usuđuje ni pomisliti. Ona je "rastegnjena kakti flačno vože / na kojem se Podravina njiše", a sjedinjujući u sebi mitsku snagu i prijetvornu krotkost čini se da "Zemljom plazi kak velika kača / i po pesku šlingeraje riše".

Kao pjesnik i "čovjek od vode" Dolenc je Dravom u potpunosti obuzet, tvrdi da bi je najradije "kak cuc-ka za seбом vlekel" te nastoji na svaki način da se njena nazočnost, bibanje, ritam, osjete u svakoj nosivoj pjesničkoj frazi njegovih ambicioznijih uradaka. I ne samo zbog formalnog razlikovanja od mogućih imenjaka, već i zbog suštinskog uvjerenja, dodaje pridjevak D r a v s k i svom imenu i prezimenu. Ista se takva privrženost osjeća spram dravskih i pridravskih šuma, koje se također sakraliziraju pa postaju "Pantheon šuma gdje ptičji se psalmi mrijeste". Učinak pjesničke slike je sinestezijski: ptice u krošnjama su poput riba u vodenim strujama, pjesma i cvrkut šire se poput ikre, obećavajući nova množenja. U duboku se šumskom hladu osjeća drhtaj "purpurne munjine", moćna vibracija jelenske rike, slatkasti dah trubeljike i natrule kore, i osobito pak, ono vječno suštanje puno predskazanja, koje osjetljivoj duši zbori o neumitnu kraju. Usred najveće raskoši, obučene u "reklece od zlatnoga listinca", otežale od prezrelih plodina skrivenih okupina, gloginja, šipka, trnine, gljiva - šume umiru, uz milijun puta umnoženo, po vjetru poslano, otegnuto "Praščaj, praščaj" kao u sentimentalnoj ruskoj prozi. Ostvaruje se pjesnikova fatalistička prognoza: "Bez privole tvoje žar ljeta se trne / u skerletnu jesen - studenu i kasnu - u travkama ljeta i stoljeća gasnu".

4. ZIMA: OSTAVLJAM RUMENE RAVNI, ŠUME, PSETA I LJUDE

Jedva da je ostalo ponešto prepoznatljivosti, krajobraznog identiteta, u utrnuloj pustoši zime. Čudne su pješčane dine pretvorene u nahrpljene zemunice, ali bez dimova i pokreta, kao objekti u videoramama. Ostaci kukuruzovine, grmlje, trnje i osušeno bilje čine vez na djevojačkoj rubenini, no bit će to miraz za ledenu sobu bez majčinstva i nježnosti, u carstvu stroge, bespolne Ledene Kraljice. Svijet je razbaštinen za sve svoje topline, za male obijesti, one vatromete u lišću i rastaljeni ciganski bakar na obzoru gdje sada izlazi i zalazi plosnato bijelo Sunce, kao beskvasni hljeb. Šuma ljubomorno čuva svoj istanjeni sag od rosopasa, zadnji dokaz nekadašnjega obilja. U voćnjaku, stabla su ovapnjena bezvoljnom rukom, nevičnom da sakrije grubost kore, robusnost forme.

Ovo je doba povlačenja u kuće, u intimu punu sive paučine. Zimovanje je grimovanje: priče se izlaziti iz ljudi kao niti iz raspuštena klupka. Čak bi Cataffijev "arhipelag muha" na prozorskom staklu dobro došao za pothranu mašti, da porekne nepokretnost, podsjeti na hranjivu snovitu mliječ. Zima je, prisposodno rečeno, doba t a v a n a, kao što je u pjesnikovoj verziji "svaki čovjek razlitala zvijezda / stari tavan sno-

va izlizanih peta". Polazimo, dakle, u tu tavansku pustolovinu nošeni entuzijazmom koji živo pamti "džepnice pune pikula, špage i smole" i može se kadgod poželiti vratiti u dječje "carevine bazge, lonaca, šarafa.../ gdje car stoluje njihov u grmlju kraj plota". Tu su i žerave iz krušne peći, okus svježje krušne "palke" i mlinovi od kukuruzovine na potoku, pucaljske od bazge, čežnje za pjegavom djevojčicom iz susjedstva i napokon, svi oni dugočasni razgovori i "spomenki" o bolestima, kaštigama, pošljicama, ratnim kolajnama i drvenoj nozi, o anđelima čuvarima i kmici po kojoj "nečistak k meni dohađa v snoboke".

Ipak, nad svim tim zapisima "dokazima postojanja" lebdi ideja puta, a on "ves sŕkan je, zamotan, baš kakti mustač / on smrt je bez plača, življenje bez gač". Pjesnik zna da mu je putovati bez povratka. Bez sentimentalnosti ustvrđuje: "Moj život je podlev. I krvavi žulj." Spominje se nanesenih mu nepravdi, ljubavi koje su ga nakratko grijale i dugo boljele i onda se maestralno, u visokom krležijanskom stilu, i ne bez konkurentne kerempuhovske ironije oprašta od svoje najveće ljubavi - Podravine. Reći će: "Sad primam tvoj egzodus, moje si prezrela žrtve. / Ostavljam rumene ravni, šume, pseta i ljude / Neka se sinovi lukulskim gozbama brtve! Neka u placenti brazde jedre ljubav rude!". Smatrajući se "prognanin" i neprihvaćenim u zavičaju, u čemu ima podjednako istine kao i subjektivna pretjerivanja, Dolenc je zatvorio krug godišnjih i životnih doba, ostavljajući nam kao nadarbinu pregršti aforizama, eseja, etnografskih i leksičkih zapisa, pjesama i crteža, koji tek čekaju svoje praveno vrednovanje. Što se pak njegove načelnosti tiče, napustio je svijet u dosljedno Mandelještamovoj maniri: "Mi ćemo otići kao pješadija, / Ali ne ćemo slaviti ni grabež, ni nadničarenje ni laž".

Kolovoza 2002.

Zdravko SELEŠ

Društvo hrvatskih književnika

GRGUR KARLOVČAN 2002.

60 GODINA POSLIJE TRAGIČNE SMRTI

Što znamo o Grguru Karlovčanu 2002.?

U relativno davnim, pionirskim danima mog života (70-tih godina), kad sam bio učenik Osnovne škole "Grgur Karlovčan" u Đurđevcu, Dan škole bio je bogato slavljen i povezan uz djelo i život Grgura Karlovčana. Od početka školovanja smo o njemu učili mnogo, pred školom je njegova bista, neki njegovi stihovi u predvorju škole (tu sam prije nekoliko godina vidio dva ispala slova koja ni do danas nisu nadomještena!), sjećam se da smo na stihove njegovih pjesama pisali školske zadaće i sastave, a i da sam, kao mladi literat i član literarno-novinarske družine, zajedno s još jedno ili dvoje učenika, prigodom jednog